

היום השמיני במקרא

מים ראשונים: הרבה "יום שמיני" יש לנו: במצוות מילה, בטהרת יולדת, (וכן בטהרת נזיר, מצורע ועוד), בבעל החיים הראוי לקרבן, שמיני עצרת ועוד. ואנו נתמקד ביום השמיני כתאריך שבו אירע אירוע לאורך התנ"ך, מספר בראשית ועד נחמיה: המשכן, בית ראשון ובית שני.

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזָקְנֵי יִשְׂרָאֵל: (ויקרא ט א).¹

ספרא [תו"כ] שמיני פרשה א – שמיני למנין

זה אחד מן הכתובים שצריך לדרוש... אין אנו יודעים אם שמיני למנין אם שמיני לחודש? כשהוא אומר: "כי שבעת ימים ימלא את ידכם" הוי אומר: שמיני למנין ולא שמיני לחודש. אותו היום נטל עשר עטרות: ראשון למעשה בראשית,² ראשון לנשיאים, ראשון לכהונה, ראשון לעבודה, ראשון לירידת האש, ראשון לאכילת קדשים, ראשון לאיסור הבמות, ראשון לראשי חדשים, ראשון לשכון שכינה בישראל, ראשון לברך את ישראל.³

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לְבָנֵי מְנַשֶּׁה גְּמִלְיָאל בְּרִפְדָּה הַצּוּר: (במדבר ז נד).⁴

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שָׁלַח אֶת־הָעֵם וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיִּלְכּוּ לְאַהֲלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: (מלכים א ח טו)

וַיַּעֲשׂוּ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֵרֶת כִּי חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ עָשׂוּ שִׁבְעַת יָמִים וְהַחַג שִׁבְעַת יָמִים: וּבַיּוֹם עָשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שָׁלַח אֶת־הָעֵם לְאַהֲלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְדָוִד וּלְשָׁלְמָה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: (דברי הימים ב פרק ז פסוקים ט-ז).⁵

בראשית רבה לה ג – חנוכת המקדש דחתה שבת ויום כיפורים

אמר ר' לוי: כתיב: "כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים" ואין לך ז' [ימים] לפני החג שאין בהן שבת ויום הכיפורים. ואותן ז' ימים היו ישראל אוכלים ושותים ושמחים ומדליקין נרות. ובסוף חזרו

¹ זה האזכור השני של "יום שמיני" במקרא, והראשון כמועד שבו אירע אירוע. האזכור הראשון הוא של מצוות בכור בהמה שנזכר בשמות כב כט: "שִׁבְעַת יָמִים יְהִי עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְנַדֵּל" ואנו כאמור מתמקדים ב"יום שמיני" כמועד ותאריך.

² ראו בראשית רבה פרשה ג' סימן ט': "אמר ר' שמואל בן אמי: מתחילת בריתו של עולם נתאוהה הקב"ה לעשות לו שותפות בתחתונים. מה נפשך: אם לענין החשבון לא היה צריך לומר אלא: אחד, שנים, שלושה. או: ראשון, שני שלישי. שם: אחד, שני שלישי? בתמיה! אימתי פרע להם הקב"ה? בהקמת המשכן שנאמר: ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו - ראשון לברייתו של עולם. אמר הקב"ה כאילו באותו יום בראתי את עולמי". בבריאת העולם יש "יום אחד" - אין "יום ראשון". ה"ראשון" שחסר בבריאת העולם, הושלם בהקמת המשכן (ויש גם "אחד" בהקמת המשכן, מצאו אותו). אבל בהקמת המשכן יש מה שאין בבריאת העולם - יש "שמיני". ה"ראשון" הוא גם ה"שמיני" (מודולוס 7 - חגיגה למתמטיקאים, למוסיקאים ולעוסקים בקבלה). זו השותפות שהתאוהה לה הקב"ה בתחתונים, אשר הוגשמה רק בעת הקמת המשכן: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.

³ היום השמיני איננו יום בחודש אלא שמיני למנין המיוחד של ימי המילואים שהחלו בכ"ה באדר, והוא מתלכד עם "ויהי בחודש הראשון... באחד לחודש הוקם המשכן" שבסוף פרשת פקודי, וכן עם ויהי המקריב ביום הראשון נחשון בן עמינדב" שבפרשת נשא. הוא א' בניסן שבו הושלמו שבעת ימי המילואים והחלו ימי חנוכת המשכן. ולפי שיטת ר' יהושע הוא גם יום בריאת העולם ויום שנולדו בו האבות ועוד. "השמיני" שכאן דומה ל"שני", "שלישי", "רביעי" וכו' של ימי הבריאה שגם הם היו למנין ולא יום בחודש. ולפי שיטת ר' יהושע, אין כאן רק דמיון לשוני, אלא חיבור והשלמה כפי שנראה. (ולמרות שבד"כ אנחנו הולכים בשיטת ר' יהושע שהוא מבית הלל, בעניין זה אנחנו פוסקים כר' אליעזר שבא' בתשרי נברא העולם - ראו מסכת ראש השנה דף יא. ראו דברינו יום הרת עולם בראש השנה שגם שם החלה ברייתו של העולם בכ"ה באלול ושבת הראשונה היא א' בתשרי). אז אחרי כל זאת, "היום השמיני" הראשון בו אנו עוסקים הוא "שמיני למנין", לספירת ימי המילואים ובעצם מדובר ביום הראשון של חודש ניסן.

⁴ יש יום שמיני אחר בחנוכת המשכן, הוא היום בו נשיא מנשה הקריב את קרבנו. וכבר דרשו על כך המדרשים את הפסוק בקהלת יא ב: "תְּחַלֵּק לְשִׁבְעָה וְגַם לְשִׁמוֹנָה", שנשיא אפרים הקדים להקריב ביום השביעי (שהיה שבת וקרבנו דחה את השבת, ראו במדבר רבה יד א) והתקיימה ברכת יעקב: "וישם את אפרים לפני מנשה" - ראו בראשית רבה צז ה.

⁵ חנוכת מקדש שלמה הייתה בתשרי (ירח האיתנים), בניגוד למשכן משה שהיה בניסן. ראו בספר מלכים ובדברי הימים שם את כל התיאור החגיגי והנשגב. ראו גם דעת מקרא בשניהם שהאריך בהשוואה עם חנוכת משכן משה. וראו גם המדרשים שהבאנו בדברינו ימי עולם ושנים קדמוניות בשבת הגדול: "וערבה לה" מנחת יהודה וירושלים, כימי עולם - כימי משה, וכשנים קדמוניות - כימי שלמה". ואם מהמקור במלכים לא ברור בדיוק מהו "ביום השמיני", בא ספר דברי הימים ומציין בפירושו שהיום השמיני היה "עצרת" ושהעם הלך לביתו בכג' תשרי. והיות שחגגו ארבעה עשר יום (פעמיים שבעה), יוצא שלא נהגו יום הכיפורים באותה שנה ולפי המדרש גם לא שמרו את השבת שבין יום כיפור לסוכות כמובא במדרש להלן.

ונצטערו על הדבר, אמרו: תאמר שיש בידינו עוון שחללנו שבת, ולא התענינו ביום הכיפורים? וכדי לפייסן שרצה הקב"ה מעשיהם, יצתה בת קול ואמרה להן: כולכם מבני העולם הבא. והברכה אחרונה הייתה גדולה מן הראשונה שנאמר: "וילכו לאהליהם שמחים וטובי לבי".⁶

פסיקתא דרב כהנא פסקא כח – אני ואתם נשמח ביחד

"ביום השמיני עצרת תהיה לכם". אמר ר' אלכסנדר: (משל) למלך שבאת לו שמחה. כל שבעת ימי המשתה היה בנו של מלך טרוח עם האורחים. וכיון שיצאו שבעת ימי המשתה, אמר המלך לבנו: בני, יודע אני שכל שבעת ימי המשתה היית טרוח עם האורחים, ועכשיו אני ואתה נשמח יום אחד. ואיני מטריח עליך הרבה, אלא תרנגול אחד וליטרא אחת של בשר. כך, כל שבעת ימי המשתה, ישראל עסוקים בקורבנותיהם של אומות העולם... שהיו ישראל מקריבין בחג כנגד שבעים אומות העולם... וכיון שיצאו שבעת ימי החג, אמר הקב"ה לישראל: בני, יודע אני שכל שבעת ימי החג הייתם עסוקים בקורבנותיהם של אומות העולם, ועכשיו אני ואתם נשמח יחד. ואיני מטריח עליכם הרבה אלא פר אחד איל אחד.⁷

ויעשו כלהקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות פי לאעשו מימי ישוע ברנון בן בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד: ויקרא בספר תורת האלהים יום ביום מן היום הראשון עד היום האחרון ויעשרהג שבעת ימים וביום השמיני עצרת כמשפט: (נחמיה ח יז-יח).⁸

תלמוד ירושלמי מסכת שביעית פרק ו הלכה א

כתיב: "ויעשו כל הקהל הבאים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון" (נחמיה ח יז). ולמה ישוע? רבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמן: פגם הכתוב צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו.⁹ הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע: מה ביאתן בימי יהושע פטורים היו ונתחיבו, אף ביאתן בימי עזרא פטורים היו ונתחיבו.¹⁰

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: וכאמור במים הראשונים, לא הזכרנו את "היום השמיני" של מצוות מילה, טהרת יולדת, טהרת נזיר ומצורע, בהמה הראויה לקרבן ואולי עוד.

⁶ ראו מקבילה לדרשה זו בגמרא מועד קטן ט ע"א שמזכירה גם את השבת במשכן בה הקריב נשיא שבט אפרים כנ"ל ומחברת את המחילה על חילול שבת ויום כיפור של כלל ישראל עם המחילה לדוד "על אותו עוון" וזו משמעות המילים בפסוק: "שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו". כידוע בניית המשכן והמקדש אינם דוחים את השבת, אך עבודת המשכן: קרבן תמיד ומוספים, דוחים את השבת. ואילו כאן מדובר בחנוכת המשכן והמקדש שעומדת בתפר בין השלמת המלאכה ובין התחלת העבודה. והיא דוחה את השבת! אך זה אירוע חד-פעמי.

⁷ שמיני עצרת הוא החג האינטימי של עם ישראל עם הקב"ה. היום השמיני חוזר במודולוס 7 ליום הראשון של חג הסוכות האוניברסלי ומוקדש לחגיגה פרטית קטנה בין המלך ואוהבו. ראו תנחומא (בובר) פרשת פנחס: "פר אחד איל אחד - משל למלך שעשה סעודה שבעה ימים וזימן כל בני המדינה בשבעת ימי המשתה. כיון שעברו שבעת ימי המשתה, אמר לאוהבו: כבר יצאנו ידי בני המדינה, נגלגל אני ואתה במה שתמצא, ליטרא בישרא או דג או ירק. כך אמר הקב"ה לישראל: כל קורבנות שהקרבתם בשבעת ימי החג, על אומות העולם הייתם מקריבים. אבל ביום השמיני: עצרת תהיה לכם. גלגלו במה שאתם מוצאים: בפר אחד ואיל אחד". וכבר הרחבנו במוטיב זה בדברינו ייחודו של שמיני עצרת.

⁸ הדמיון לדברי המים ב' הנ"ל הוא ברור וגם כאן לא מוזכר שעשו את יום הכיפורים (לעומת זאת מוזכר ראש השנה). אבל חשוב לציין שאירוע זה איננו חנוכת בית שני. על מועד חנוכת בית שני אין לנו תיארוך מדויק. יש חוקרים (יואל בן נון) שמתארכים זאת לחג החנוכה של ימינו עפ"י ספר חגי פרק ב'. ואם כך, הרי לנו גלגול של "היום השמיני" גם ל"ימי שמונה".

⁹ מפרשים הפרשנים ששמו של יהושע מופיע בלי האות ה"א: "ישוע" וזה הפגם. ואפשר שהפגם הוא לא רק ביהושע, אלא בכל הדורות מימות יהושע ועד חורבן בית ראשון שלא עשו סוכות. עשו, אבל לא סוכות כשמחה הגדולה שהייתה אצל שבי ציון.

¹⁰ הדילוג על כל דורות הביניים הוא במטרה ליצור השוואה בין כיבוש הארץ בימי יהושע ובין ההתנחלות של שבי ציון בתחילת בית שני. וקבלו על עצמם כל המצוות התלויות בארץ הגם שהיו פטורים מהתורה (שארין רוב יושביה עליה). ראו מקבילה בתלמוד בבלי מסכת ערכין דף לב עמוד ב: "ותהי שמחה גדולה מאד, אפשר בא דוד ולא עשו סוכות עד שבא עזרא? אלא מקיש ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי יהושע, מה ביאתם בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה, אף ביאתן בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה". ושם גם שביקשו רחמים על יצר הרע של עבודה זרה שהוא שגרם לחורבן בית ראשון וביטלו אותו. וכל זה "ביום השמיני" של שיבת ציון.